

فَلَمَّا اسْتِأْذَنُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ
 تَعْلَمُوا أَنَّ آبَاءَكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَ
 مِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ
 حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَ هُوَ خَيْرُ
 الْحَاكِمِينَ (80) ارْجِعُوا إِلَىٰ أَيْكُم فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ
 ابْنَكَ سَرَقَ وَ مَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَ مَا كُنَّا
 لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ (81) وَ اسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا
 وَ الْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَ إِنَّا لَصَادِقُونَ (82) قَالَ بَلْ
 سَوَّلْتُ لَكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْْ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ
 أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (83)
 وَ تَوَلَّى عَنْهُمْ وَ قَالَ يَا أَهْلَ الْيَمَنِ ائْتُوا
 عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ (84) قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَأُ

تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنْ
 الْهَالِكِينَ (85) قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَ حُزْنِي إِلَى
 اللَّهِ وَ أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (86) يَا بَنِيَّ
 اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَ أَخِيهِ وَ لَا تَيَاسُوا مِنْ
 رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيَاسُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ
 الْكَافِرُونَ (87) فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ
 مَسَّنَا وَ أَهْلَنَا الضُّرُّ وَ جِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا
 الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ
 (88) قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَ أَخِيهِ إِذْ
 أَنْتُمْ جَاهِلُونَ (89) قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ
 أَنَا يُوسُفُ وَ هَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ
 وَ يَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (90)

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَ اِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ

(91) قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَ

هُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ (92) اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا

فَالْقُوْهُ عَلَى وَجْهِ اَبِي يَأْتِ بَصِيْرًا وَ اَتُوْنِي بِاَهْلِكُمْ

اَجْمَعِينَ (93)

Now when they saw no hope of his (yielding), they held a conference in private. The leader among them said: "Know ye not that your father did take an oath from you in Allah's name, and how, before this, ye did fail in your duty with Joseph? Therefore will I not leave this land until my father permits me, or Allah judges for me; and He is the best to judge. "Turn ye back to your father, and say, 'O our father! Behold! Thy son committed theft! We bear witness only to what we know, and we could not well guard against the unseen!' "Ask at the town where we have been and the caravan in which we returned, and (you will find) we are indeed telling the truth." Jacob said: "Nay, but ye have yourselves contrived a story (good enough) for you. So patience is most fitting (for me). May be Allah will bring them (back) all to me (in the end). For He is indeed full of knowledge and wisdom." And he turned away from them, and said: "How great is my grief for Joseph!" And his eyes became white with sorrow, and he suppressed with silent sorrow. They said: "By Allah!

(Never) wilt thou cease to remember Joseph until thou reach the last extremity of illness, or until thou die!" He said: "I only complain of my distraction and anguish to Allah, and I know from Allah that which ye know not. "O my sons! Go ye and enquire about Joseph and his brother, and never give up hope of Allah's soothing mercy: truly no one despairs of Allah's soothing mercy, except those who have no faith." Then, when they came (back) into (Joseph's) presence they said: "O exalted one! Distress has seized us and our family: we have (now) brought but scanty capital: so pay us full measure, (we pray thee), and treat it as charity to us: for Allah doth reward the charitable." He said: "Know ye how ye dealt with Joseph and his brother, not knowing (what ye were doing)?" They said: "Art thou indeed Joseph?" He said, "I am Joseph, and this is my brother: Allah has indeed been gracious to us (all): behold, he that is righteous and patient,- never will Allah suffer the reward to be lost, of those who do right." They said: "By Allah! indeed has Allah preferred thee above us, and we certainly have been guilty of sin!" He said: "This day let no reproach be (cast) on you: Allah will forgive you, and He is the most merciful of those who show mercy! "Go with this my shirt, and cast it over the face of my father: he will come to see (clearly). Then come ye (here) to me together with all your family."

جب وہ یوسفؑ سے مایوس ہو گئے تو ایک گوشے میں جا کر آپس میں مشورہ

کرنے لگے۔ ان میں جو سب سے بڑا تھا وہ بولا "تم جانتے نہیں ہو کہ تمہارے

والد تم سے خدا کے نام پر عہد و پیمان لے چکے ہیں؟ اور اس سے پہلے یوسفؑ

کے معاملہ میں جو تم کر چکے ہو وہ بھی تم کو معلوم ہے۔ اب میں تو یہاں سے
 ہر گز نہ جاؤں گا جب تک کہ میرے والد مجھے اجازت نہ دیں، یا پھر اللہ ہی
 میرے حق میں کوئی فیصلہ فرمادے کہ وہ سب سے بہتر فیصلہ کرنے والا
 ہے۔" تم جا کر اپنے والد سے کہو کہ "اباجان، آپ کے صاحبزادے نے
 چوری کی ہے۔ ہم نے اسے چوری کرتے ہوئے نہیں دیکھا۔ جو کچھ ہمیں
 معلوم ہوا ہے بس وہی ہم بیان کر رہے ہیں، اور غیب کی نگہبانی تو ہم نہ کر
 سکتے تھے۔ آپ اُس بستی کے لوگوں سے پوچھ لیجیے جہاں ہم تھے۔ اُس قافلے
 سے دریافت کر لیجیے جس کے ساتھ ہم آئے ہیں۔ ہم اپنے بیان میں بالکل
 سچے ہیں۔" باپ نے یہ داستان سن کر کہا "در اصل تمہارے نفس نے
 تمہارے لیے ایک اور بڑی بات کو سہل بنا دیا۔ اچھا اس پر بھی صبر کروں گا
 اور بخوبی کروں گا۔ کیا بعید ہے کہ اللہ ان سب کو مجھ سے لاملائے، وہ سب کچھ
 جانتا ہے اور اس کے سب کام حکمت پر مبنی ہیں۔" پھر وہ ان کی طرف سے
 منہ پھیر کر بیٹھ گیا اور کہنے لگا کہ "ہائے یوسف!" وہ دل ہی دل میں غم سے

گھٹا جا رہا تھا اور اس کی آنکھیں سفید پڑ گئی تھیں۔ بیٹوں نے کہا "خدا را! آپ تو بس یوسف ہی کو یاد کیے جاتے ہیں۔ نوبت یہ آگئی ہے کہ اس کے غم میں اپنے آپ کو گھلا دیں گے یا اپنی جان ہلاک کر ڈالیں گے"۔ اُس نے کہا "میں اپنی پریشانی اور اپنے غم کی فریاد اللہ کے سوا کسی سے نہیں کرتا، اور اللہ سے جیسا میں واقف ہوں تم نہیں ہو۔ میرے بچو، جا کر یوسفؑ اور اس کے بھائی کی کچھ ٹوہ لگاؤ، اللہ کی رحمت سے مایوس نہ ہو، اس کی رحمت سے تو بس کافر ہی مایوس ہوا کرتے ہیں"۔ جب یہ لوگ مصر جا کر یوسفؑ کی پیشی میں داخل ہوئے تو انہوں نے عرض کیا کہ "اے سردار با اقتدار، ہم اور ہمارے اہل و عیال سخت مصیبت میں مبتلا ہیں، اور ہم کچھ حقیر سی پونجی لے کر آئے ہیں، آپ ہمیں بھرپور غلہ عنایت فرمائیں اور ہم کو خیرات دیں، اللہ خیرات کرنے والوں کو جزا دیتا ہے"۔ (یہ سن کر یوسفؑ سے نہ رہا گیا) اُس نے کہا "تمہیں کچھ یہ بھی معلوم ہے کہ تم نے یوسفؑ اور اُس کے بھائی کے ساتھ کیا کیا تھا جبکہ تم نادان تھے؟" وہ چونک کر بولے، "ہائیں! کیا تم یوسفؑ ہو؟"

اُس نے کہا، "ہاں، میں یوسفؑ ہوں اور یہ میرا بھائی ہے۔ اللہ نے ہم پر احسان فرمایا۔ حقیقت یہ ہے کہ اگر کوئی تقویٰ اور صبر سے کام لے تو اللہ کے یہاں ایسے نیک لوگوں کا اجر مارا نہیں جاتا۔" انہوں نے کہا "بخدا کہ تم کو اللہ نے ہم پر فضیلت بخشی اور واقعی ہم خطا کار تھے۔" اس نے جواب دیا "آج تم پر کوئی گرفت نہیں، اللہ تمہیں معاف کرے، وہ سب سے بڑھ کر رحم فرمانے والا ہے۔ جاؤ، میرا یہ قمیص لے جاؤ اور میرے والد کے منہ پر ڈال دو، اُن کی بینائی پلٹ آئے گی، اور اپنے سب اہل و عیال کو میرے پاس لے آؤ۔"

جب وہ یوسفؑ سے مایوس ہو गए تو एक گوشے में जाकर आपस में मशविरा करने लगे | उनमें जो सबसे बड़ा था वह बोला, "तुम जानते नहीं हो कि तुम्हारे वालिद तुमसे खुदा के नाम पर अहद व पैमान ले चुके हैं? और इससे पहले यूसुफ के मामले में जो तुम कर चुके हो वह भी तुमको मालूम है | अब मैं तो यहाँ से हरगिज़ न जाऊँगा जब तक कि मेरे वालिद मुझे इजाज़त न दें, या फिर अल्लाह ही मेरे हक़ में कोई फैसला फ़रमा दे कि वह सबसे बेहतर फैसला करनेवाला है | तुम जाकर अपने वालिद से कहो कि अब्बा जान, आपको साहिबजादे ने चोरी की है | हमने उसे चोरी करते हुए नहीं देखा | जो कुछ हमें मालूम हुआ है बस वही बयान कर रहे हैं, और गैब की निगहबानी तो हम न कर सकते थे | आप उस बस्ती के लोगों से पूछ लीजिए जहाँ हम थे |

~~~~~

उस काफ़िले से दरयाफ्त कर लीजिए जिसके साथ हम आए हैं | हम अपने बयान में बिलकुल सच्चे हैं |” बाप ने यह दास्तान सुनकर कहा, “दरअस्ल तुम्हारे नफ़्स ने तुम्हारे लिए एक और बड़ी बात को सहल बना दिया | अच्छा इसपर भी सब्र करूँगा और बखूबी करूँगा | क्या बईद कि अल्लाह उन सबको मुझसे ला मिलाए, वह सब कुछ जानता है और उसके सब काम हिकमत पर मब्नी हैं |” फिर वह उनकी तरफ़ से मुँह फेरकर बैठ गया और कहने लगा कि “हाय यूसुफ़!”— वह दिल ही दिल में गम से घुटा जा रहा था और उसकी आँखें सफ़ेद पड़ गई थीं— बेटों ने कहा, “खुदा रा! आप तो बस यूसुफ़ ही को याद किए जाते हैं | नौबत यह आ गई कि उसके गम में अपने आपको घुला देंगे या अपनी जान हलाक कर डालेंगे |” उसने कहा, “मैं अपनी परेशानी और अपने गम की फ़रियाद अल्लाह के सिवा किसी से नहीं करता, और अल्लाह से जैसा मैं वाकिफ़ हूँ तुम नहीं हो | मेरे बच्चे, जाकर यूसुफ़ और उसके भाई की कुछ टोह लगाओ, अल्लाह की रहमत से मायूस न हो, उसकी रहमत से तो बस काफ़िर ही मायूस हुआ करते हैं |” जब ये लोग मिस्र जाकर यूसुफ़ की पेशी में दाखिल हुए तो उन्होंने अर्ज़ किया कि “ऐ सरदार-बाइक़तीदार, हम और हमारे अहलो-अयाल सख़्त मुसीबत में मुब्तला हैं, और हम कुछ हकीर-सी पूँजी लेकर आए हैं, आप हमें भरपूर गल्ला इनायत फरमाएँ और हमको ख़ैरात दें, अल्लाह ख़ैरात देनेवालों को जज़ा देता है |” (यह सुनकर यूसुफ़ से न रहा गया) उसने कहा, “तुम्हें कुछ यह भी मालूम है कि तुमने यूसुफ़ और उसके भाई के साथ क्या किया था जबकि तुम नादान थे?” वे चौंककर बोले, “हाएँ! क्या तुम यूसुफ़ हो?” उसने कहा, “हाँ मैं यूसुफ़ हूँ और यह मेरा भाई है

~~~~~

~~~~~

| अल्लाह ने हमपर एहसान फ़रमाया | हकीकत यह है कि अगर कोई तक्रवा और सब्र से काम ले तो अल्लाह के हाँ ऐसे नेक लोगों का अज़्र मारा नहीं जाता |” उन्होंने कहा, “बखुदा कि तुमको अल्लाह ने हमपर फ़ज़ीलत बख़शी और वाक़ई हम ख़ताकार थे |” उसने जवाब दिया, “आज तुमपर कोई गिरिफ़्त नहीं, अल्लाह तुम्हें माफ़ करे, वह सबसे बढ़कर रहम फरमानेवाला है | जाओ, मेरा यह क़मीस ले जाओ और मेरे वालिद के मुहँ पर डाल दो, उनकी बीनाई पलट आएगी, और अपने सब अहलो-अयाल को मेरे पास ले आओ |”

~~~~~